

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра германської і фіно-угорської філології

КУРСОВА РОБОТА

з лінгвістики

на тему: **Мовні засоби вираження “невизначеності” в сучасних англійській і українській мовах: їхні семантичні й прагматичні риси**

Студентки 3 курсу групи Мла 05-20
Напряму підготовки 035 “Філологія”
Спеціальності Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – англійська
Демяненко Анастасії Юріївни
Керівник
Березенко В.М., кандидат філологічних наук, доцент

Національна шкала _____
Кількість балів: _____
Оцінка: ЄКТС _____

м. Київ – 2023 р.

Ministry of Education and Science of Ukraine
Kyiv National Linguistic University
Department of Germanic and Finno-Ugric Philology

COURSE PAPER

**LINGUISTIC MEANS EXPRESSING “UNCERTAINTY”
IN MODERN ENGLISH AND UKRAINIAN: THEIR
SEMANTIC AND PRAGMATIC FEATURES**

DEMIANENKO ANASTASIIA

Group MLa 05-20

Germanic Philology and Translation Faculty

Research Adviser

Assoc. Prof. **VICTORIIA BEREZENKO**

PhD (Linguistics)

Kyiv 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ “НЕВИЗНАЧЕНОСТІ” У ПОВІДОМЛЕННІ ТА МОВНИХ ЗАСОБІВ ЇЇ ВИРАЖЕННЯ.....	6
1.1. Світосприйняття та його відмінності у різних мовних культурах....	6
1.2. Речення як комунікативна одиниця.....	8
1.3. Модальність речення: об’єктивна та суб’єктивна, їх ознаки та засоби вираження.....	9
Висновки до Розділу 1.....	11
РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИЧНІ Й ПРАГМАТИЧНІ ОЗНАКИ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ “НЕВИЗНАЧЕНОСТІ” В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	13
2.1. Дієслова та їх роль у позначенні “невизначеності” в англійській мові, їх формальні відмінності.....	13
2.2. Модальні слова, дієслова та вирази та їх значимість у позначенні “невизначеності” в англійській мові.....	15
Висновки до Розділу 2.....	18
РОЗДІЛ 3. СЕМАНТИЧНІ Й ПРАГМАТИЧНІ ОЗНАКИ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ “НЕВИЗНАЧЕНОСТІ” В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	19
3.1. Дієслова та їх роль у позначенні “невизначеності” в українській мові, їх формальні відмінності.....	19
3.2. Модальні слова, дієслова та вирази та їх значимість у позначенні “невизначеності” в українській мові.....	21
Висновки до Розділу 3.....	22
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	25
РЕЗЮМЕ.....	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЖЕРЕЛ.....	28
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	30

ВСТУП

Курсова робота присвячена темі “Мовні засоби вираження “невизначеності” в сучасних англійській і українській мовах: їхні семантичні й прагматичні риси”.

Проблема невизначеності як специфіки людського буття та пізнання світу розроблялась ще з часів античної філософії, переважно як проблема онтологічна та гносеологічна. Але способи реалізації невизначеності в англійській та українській мовах все ж відрізняються.

Сучасні мовознавці користуються розмаїттям підходів, які дозволяють вивчати мову всебічно, з урахуванням функціонально-семантичних, прагматичних, системно-структурних, когнітивних і комунікативних аспектів. Дослідження категорії визначеності/невизначеності як у морфологічному, так і функціонально-семантичному аспекті піднімають широкий пласт теоретичних проблем.

Останні роки характеризуються переосмисленням мовних явищ крізь призму нових підходів та відповідних їм методик, що спричинило зрушення усталених розумінь та виведення нових продуктивних теорій. Сучасні мовознавці користуються розмаїттям підходів, які дозволяють вивчати мову всебічно, з урахуванням функціонально-семантичних, прагматичних, системно-структурних, когнітивних і комунікативних аспектів. Саме це і є **актуальністю** даної курсової роботи.

Вивченню проблематики, пов'язаної з категорією невизначеності, були присвячені праці східнослов'янських і зарубіжних лінгвістів Н. Арутюнової, О. Бондарка, Т. Булігіної, С. Канцельсона, Е. Кошмідера, С. Крилова, Т. Ніколаєвої, Н. Поспелова, О. Ребрія, Е. Сапіра, Б. Уорфа, С. О. Якобсона. Проте, ці питання не набули ґрунтового розгляду в українській лінгвістиці.

Об'єктом дослідження є мовні засоби вираження “невизначеності” у сучасних англійській та українській мовах.

Предметом дослідження є семантична й прагматична складова мовних засобів реалізації “невизначеності” в сучасних англійській і українській мовах.

Мета дослідження – дослідити та проаналізувати мовні засоби реалізації “невизначеності” в сучасних англійській і українській мовах, а також розглянути їхні прагматичну та семантичну характеристики.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

1. Розглянути теоретичні відомості явища “невизначеності” та мовні засоби її вираження;
2. Визначити особливості мовної картини світу та її відмінності;
3. Виокремити поняття суб’єктивної та об’єктивної модальності;
4. Проаналізувати семантичні й прагматичні ознаки засобів вираження “невизначеності” в сучасній англійській мові;
5. Проаналізувати семантичні й прагматичні ознаки засобів вираження “невизначеності” в сучасній українській мові.

Теоретична значимість дослідження полягає в тому, що отримані дані можуть бути використані для подальшого дослідження засобів вираження невизначеності в англійській та українській мовах під час вивчення лінгвістичних дисциплін у навчальних закладах.

Практична цінність нашої роботи полягає в тому, що її матеріали та висновки можуть бути застосовані в практиці викладання профільних курсів. Дане дослідження може бути застосоване у викладанні таких дисциплін як англійська граматики, зіставна граматики, лінгвістика, лексикологія.

Структура наукової роботи. Курсова робота складається зі вступу, трьох розділів (з підрозділами), висновків до кожного з розділів, загальних висновків, резюме, списку використаної літератури та списку ілюстративних джерел.

РОЗДІЛ 1. ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ “НЕВИЗНАЧЕНОСТІ” У ПОВІДОМЛЕННІ ТА МОВНИХ ЗАСОБІВ ЇЇ ВИРАЖЕННЯ

1.1. Світосприйняття та його відмінності у різних мовних культурах

Розглянемо спочатку, що таке світосприйняття (картина світу).

Картина світу – це ментальне уявлення про світ, його інтелектуальна копія, що формується за законами діяльності людської свідомості і має різні форми існування залежно від потреб пізнання дійсності (Голубовська, 2004, с. 201). Це не просто образ світу у свідомості людини. Це світ людської свідомості (колективної чи індивідуальної), світ встановлених понять, уявлень і вірувань, параметрів і цінностей, які слугують орієнтирами існування для окремої особистості чи національного колективу (Голубовська, 2004, с. 201).

Ключову роль у нашому дослідженні грає поняття “мовної картини світу”. **Мовна картина світу** – спосіб відображення об’єктивного стану речей довкілля і внутрішнього світу людини у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності крізь призму мовних та культурно-національних особливостей, притаманних певному мовному колективу (Дем’яненко, 2013, с. 181). Сучасна лінгвістика має широке розуміння мовної картини світу. І. Голубовська зазначає, що національно-культурна специфіка ментальності та характер етноса знаходить своє вираження не тільки на лексико-семантичному, а й на морфологічному та синтаксичному рівнях мовної структури. Мовна картина світу створюється не лише лексичними засобами конкретної мови та опредмечуванням процесуальних значень, але й використанням синтаксичних конструкцій, які первісно відображають відношення між елементами дійсності, що сприймається предметно (Голубовська, 2004, с. 203).

Отже, мова моделює специфічні риси національного світосприйняття і національного складу мислення на всіх стратифікаційних рівнях за

допомогою передзнакових, знакових та суперзнакових мовних величин (Голубовська, 2004, с. 203).

Окрім мовної картини світу, існує таке поняття як «концептуальна картина світу. **Концептуальна картина світу** – це система концептів як значущих психоментальних координат, за якими визначають межі колективної національної свідомості, концептосфери нації (Голубовська, 2004, с. 204). Основою формування концептуальної картини світу є особлива одиниця ментальності – концепт. **Концепт** (лат. *conceptus* – думка, поняття) має два визначення (Голубовська, 2004, с. 204):

1) у когнітивній лінгвістиці та психології – це одиниця ментальності, свідомості, пам'яті, якою оперує людина в процесі мислення і за допомогою якої здійснюється, зберігається та відображається зміст досвіду і знань;

2) у лінгвокультурології – це одиниця, яка виражає етнонаціональну специфіку і вербалізується в словах, фразеологізмах та інших мовних засобах.

Звідси формується ще одне поняття – концептосфера. **Концептосфера** (лат. *conceptus* – думка, поняття і *sphaira* – куля) – це сукупність специфічних для певної національної лінгвокультурної спільноти концептів культури, які найповніше виражають її особливості. Концепти як одиниці етнокультурної інформації відображають світ національного світосприйняття предметів і понять, позначених мовою (Голубовська, 2004, с. 210).

Дослідники виділяють декілька основних чинників відмінностей між мовними і концептуальними картинами світу:

- **Природа** – цей чинник охоплює зовнішні умови життя людей: кліматичні, географічні особливості, флору, фауну тощо, які мають різне відображення в мовах;
- **Культурний аспект** – цей чинник охоплює те, що людина не отримала від світу природи, а привнесла в нього, створила сама;
- **Гендерний аспект** – такі розбіжності можуть безпосередньо вказувати на соціальну нерівність чоловіків і жінок та гендерно-нейтральних осіб;

- Релігійний аспект – до нього належать відмінності релігійних вірувань, які виражені у специфічних для різних народів концептах і їхніх мовних позначеннях;
- Пізнання – різний ступінь глибини пізнання виявляється в неоднаковості мовного членування світу.

Цілісну картину світу, у свою чергу, вивчає така наука як аксіологія. **Аксіологія** (грец. *axia* – цінність) – це наука, яка вивчає питання, пов'язані з людськими цінностями, оцінками, етичними та естетичними ідеалами (Голубовська, 2004, с. 210). Звідси виходить поняття ціннісної (аксіологічної) картини світу. Це поняття має на увазі комплекс найважливіших для нації та особистості оцінних суджень, що співвідносяться з правовими, релігійними, моральними кодексами, загальноприйнятими судженнями і уявленнями певної соціокультурної спільноти (Голубовська, 2004, с. 210).

Основними чинниками, які утримують цілісність концептосфери нації, є національні цінності – аксіологічні орієнтири, які визначають пріоритети духовного життя народу.

1.2. Речення як комунікативна одиниця

Речення – це осмислене сполучення слів або окреме слово, граматично й інтонаційно оформлене як відносно закінчена цілість, що несе певну інформацію. А цю функцію воно виконує тому, що слова в ньому об'єднані граматично за допомогою закінчень і службових слів відповідно до змісту висловлювання. Речення від слова й словосполучення відрізняється трьома основними ознаками: *комунікативністю, модальністю й предикативністю* (Гуйванюк, 2010, с. 86).

Для чіткості розуміння, з чим ми маємо справу, пропоную дати визначення наступним термінам (Гуйванюк, 2010, с. 87):

- **Комунікативність** – це спрямованість висловлювання на слухача, яка виражається за допомогою інтонації (підвищення й

пониження тону, інтонаційне виділення окремих слів тощо), вставних слів, підсилювальних часток, звертань тощо.

- **Модальність** – це особисте ставлення мовця до власного висловлювання, яке виражається за допомогою інтонації (інтонація може бути стверджувальною або заперечною, серйозною або іронічною тощо); вставних слів; часток; способу дієслова (дійсний, умовний чи наказовий).
- **Предикативність** – це прив'язка висловлювання до дійсності, що виражається за допомогою часових форм дієслові (минулий, давноминулий, теперішній чи майбутній час) та обставин місця й часу (просторова й часова віднесеність).

Основними ознаками, що характеризують речення як універсальну мовну одиницю, є наступні пункти (Гуйванюк, 2010, с. 87):

- 1) речення – це основна мовна одиниця;
- 2) речення – це основна синтаксична одиниця;
- 3) речення – це основна невід'ємна частина мови, а іншими словами –

це основна комунікативна одиниця.

1.3. Модальність речення: об'єктивна та суб'єктивна, їх ознаки та засоби вираження

Термін «модальність» (*modality*) охоплює певний діапазону мовних елементів, включаючи прикметники (такі як *probable*), іменники (такі як *probability*), прислівники (такі як *probably*), дієслова (такі як *will*) та засоби вираження модальності (Huddleston, 1976, с. 331).

Об'єкт, який є джерелом модальності, може бути (або не бути) частиною ситуації, закодованої в реченні. Якщо цей об'єкт є учасником ситуації, то модальність виражатиме, що реальність ситуації якимось чином залежить від цього учасника. Якщо ж джерело модальності не є частиною закодованої ситуації, тоді це зазвичай буде мовець; іншим варіантом

модального зв'язку є не закодована ситуація, тоді це скоріше буде *пропозиція* (Kratzer, 2012, с. 211).

Категорія модальних допоміжних слів (*modal auxiliaries*) чітко окреслена в англійській мові на основі чотирьох морфосинтаксичних параметрів: модальні допоміжні слова не вимагають присутності *do* в питальному, заперечному, та виразному контекстах; модальні слова не мають форми *-s* для третьої особи однини; вони не мають жодних недовершених форм (інфінітиву чи наказового способу); не можуть вживатися один з одним. Ця категорія включає в себе дієслова *can, may, must, ought to, shall і will* (Palmer, 2001, с. 178).

Функція модальних дієслів (*modal verbs*) полягає саме в кодуванні позиції мовця щодо пропозиційного змісту пропозиції.

- Якщо модальність – це зв'язок між зовнішнім об'єктом та пропозицією, то це **суб'єктивна модальність**.
- Якщо модальність – це зв'язок між суб'єктом речення та предикатом, то це **об'єктивна модальність**.

Об'єктивна модальність – це вміщені в замкненій системі абстрактних синтаксичних категорій значення відношення повідомлюваного до дійсності, тобто значення реальності й ірреальності. Проте деякі речення, крім об'єктивної модальності, мають ще й суб'єктивну модальність, яка пов'язується з поняттям «ставлення мовця до повідомлюваного» і виражається на рівні логіко-граматичного членування речення, оскільки оцінка міри достовірності з точки зору суб'єкта думки отримує своє формально-граматичне вираження (Nuys, 1992, с. 73).

Смисловою основою суб'єктивної модальності утворюють поняття оцінки в широкому розумінні, включаючи не лише логічний розподіл повідомлюваного, але й різні види емоційної реакції. **Суб'єктивна модальність** відображає ставлення мовця до змісту висловлення з точки зору його обізнаності у тому, про що йдеться, відповідності змісту повідомлення індивідуальним чи суспільним стереотипам, еталонам. Вона є другою

обов'язковою модальною площиною будь-якого висловлювання і може бути вираженою чи прихованою (Verstraete, 2000, с. 189).

Досягнення сучасної синтаксичної науки полягає в тому, що різноманітні граматичні форми, які раніше розглядалися розрізнено і формально, зараз вивчаються не тільки з погляду форми, а й змісту, на основі цього змісту об'єднуються в одне поняття. Так, вставні слова, словосполучення, речення, частки, вигуки в реченні тепер розглядаються як особливі засоби вираження суб'єктивної модальності (Verstraete, 2000, с. 189).

Розглянемо два приклади:

- *You must be mistaken* (Tartt, 1992, с. 128).
- *At this point, you must understand, we were on the verge of giving up* (Tartt, 1992, с. 175).

Найбільш чітка інтерпретація першого прикладу полягає в тому, що його автор робить висновок, спираючись на певні докази або дедуктивну основу – на те, що людина, про яку йдеться, помиляється. Тобто, це факт. Це – наочний приклад суб'єктивної модальності.

У свою чергу, найбільш чітка інтерпретація другого прикладу полягає в тому, що в існує якась конкретна фізична умова, яка робить необхідним розуміння наслідків даної ситуації. Це – наочний приклад об'єктивної модальності.

Висновки до Розділу 1

Ключову роль у нашому дослідженні грає поняття “мовної картини світу”. Мовна картина світу – це відображені в категоріях і формах мови уявлення певної національної спільноти про дійсність. Засоби вираження невизначеності в сучасних англійській і українській мовах пов'язані з мовною картиною світу безпосередньо крізь мінливість і динамічність будь-якої мови.

Засоби вираження невизначеності розглядаємо як окремий аспект у рамках комунікативної одиниці – речення. Від слова й словосполучення речення відрізняється трьома основними ознаками: *комунікативністю*, *модальністю* й *предикативністю*.

Одним із засобів вираження невизначеності є модальні дієслова (*modal verbs*). Їх застосування полягає саме в кодуванні позиції мовця щодо пропозиційного змісту пропозиції. Звідси розуміємо наступне:

- Якщо модальність – це зв'язок між зовнішнім об'єктом та пропозицією, то це **суб'єктивна модальність**.
- Якщо модальність – це зв'язок між суб'єктом речення та предикатом, то це **об'єктивна модальність**.

Об'єктивна модальність – це вміщенні в замкненій системі абстрактних синтаксичних категорій значення відношення повідомлюваного до дійсності, тобто значення реальності й ірреальності.

Суб'єктивна модальність відображає ставлення мовця до змісту висловлення з точки зору його обізнаності у тому, про що йдеться, відповідності змісту повідомлення індивідуальним чи суспільним стереотипам, еталонам.

РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИЧНІ Й ПРАГМАТИЧНІ ОЗНАКИ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ «НЕВИЗНАЧЕНОСТІ» В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

2.1. Дієслова та їх роль у позначенні “невизначеності” в англійській мові, їх формальні відмінності

Зазвичай, коли ми повідомляємо про щось англійською, ми робимо це за допомогою стверджувального речення (наприклад: *I study at the university*) або заперечного речення (наприклад: *I do not like working while I study at the university*). В обох з цих речень ми виказуємо впевненість у зазначених фактах. Проте, якщо в процесі спілкування необхідно виразити невпевненість чи сумнів, або комуніканту потрібно передати якусь додаткову інформацію, тоді ми маємо використати певний мовний засіб на позначення цього. В англійській мові існує чотири основні способи (Nizhnik & Galaidin, 2021, с. 49) виразити **невизначеність**:

- Вставні конструкції (наприклад, “*I think ...*”);
- Прислівники (наприклад, *probably*);
- Модальні дієслова;
- Дієслова (але окремий ряд) (Nizhnik & Galaidin, 2021, с. 49).

У цьому підрозділі ми розглянемо останній пункт – дієслова – та встановимо їх роль у позначенні «невизначеності» в англійській мові.

Є список звичайних дієслів (*common verbs*), які можуть виражати невпевненість. Зокрема ті, що будуть перераховані нижче, виражають бажання (*wishes*), думки (*thoughts*), переконання (*beliefs*), хвилювання (*worries*) та сумніви (*doubts*): *to accept, to love, to wait, to insure, to wait for, to wish for, to ask, to believe, to desire, to arrange, to doubt, to require, to make believe, to delude oneself, to imagine, to leave, to negate, to permit, to prefer, to pray, to expect, to rejoice, to retain, to suspect, to hope, to suppose, to fear, to want* (Watkins, 1991, с. 59).

Усі ці дієслова можуть вказувати на невизначеність почуттів, бажань, невпевненості, неточності, неочікуваності. Але подивимось на ту ж ситуацію з іншого боку. Ми можемо одночасно з будь-яким дієсловом у реченні використовувати вставні слова, конструкції, або прислівники, які виражають напевненість (Portner, 2009). Наприклад, вставні конструкції, що виражають **найбільшу степінь впевненості**:

- *I'm sure – I'm sure it was very good of you, but you shouldn't have bothered* (Lawrence, 1928, с. 86).
- *It's probable – This was highly probable that Bunny had had a mild tendency towards kleptomania* (Tartt, 1992 с. 378).
- *I'm pretty sure – But he did say that whatever track they were on, he was pretty sure it wasn't the right one* (Tartt, 1992 с. 374).

Далі йдуть вставні конструкції, які виражають достатню степінь **впевненості**:

- *I think – I think she was glad to see me* (Salinger, 1951, с. 3).
- *I don't think – I don't think I could stand it if I had to go to war* (Salinger, 1951, с. 75).
- *I reckon – How far might you call yourselves from the marshes, hereabouts? Not above a mile, I reckon?* (Dickens, 1861, с. 43).
- *I believe – Young as I was, I believe that I dated a new admiration of Joe from that night* (Dickens, 1861, с. 68).

Вставні конструкторії, які виражають **невпевненість**:

- *It's possible – It was possible that he had food poisoning or appendicitis or something* (Tartt, 1992, с. 463).
- *There's a (good) chance – There's a good chance that the judge will give him probation, which is not as easy as it sounds* (Tartt, 1992, с. 560).
- *I (can't) imagine – I can't imagine that a member of the faculty would write something like this, if that's what you mean* (Tartt, 1992, с. 534).

- *I suppose* – ‘*I suppose there’s nothing to be done,*’ exclaimed Camilla (Dickens, 1861, с. 79).
- *I guess* – Well, *I guessed you had dropped in somewhere to tea,*’ said Clifford jealously (Lawrence, 1928, с. 198).

Ми також можемо використовувати в одному реченні з будь-якими дієсловами прислівники, щоб підсилити вираження різних рівнів невизначеності (Hoyle, 1997). Прислівники, які виражають невизначеність: *almost definitely, almost certainly, probably, apparently, possibly* (Hoyle, 1997).

У наступному підрозділі ми роздивимось модальні слова, дієслова та вирази та їх значимість у позначенні «невизначеності».

2.2. Модальні слова, дієслова та вирази. Їх значимість у позначенні “невизначеності” в англійській мові

У цьому підрозділі ми розглянемо модальні слова, дієслова та вирази, а також виокремимо їх значимість у позначенні “невизначеності” в англійській мові.

Модальні дієслова є простим, зручним і корисним способом вираження невпевненості (або невизначеності) в англійській мові. Ми можемо використовувати їх, щоб висловити **невпевненість у минулому** (Palmer, 2001, с. 210). Наприклад: “*Catherine can’t have gone with us. Look! Her dress are still here!*” (Nizhnik & Galaidin, 2021, с. 52).

Ми також можемо використовувати їх, щоб висловити **невпевненість в теперішньому** (Nizhnik & Galaidin, 2021, с. 52). Наприклад: “*We must be flying over Kyiv. Check out the rivers!*” (Nizhnik & Galaidin, 2021, с. 52).

І у той же спосіб ми можемо виказувати **невпевненість у майбутньому** (Nizhnik & Galaidin, 2021, с. 52). Наприклад: “*We might be able to finally leave after another hour of waiting*” (Nizhnik & Galaidin, 2021, с. 52).

Наступна таблиця вказує нам на те, що ми можемо застосовувати модальність для вираження невпевненості (або невизначеності) у будь-якому граматичному часі (Portner, 2009, с. 77):

"I'm sure this didn't happen"	"Maybe this didn't happen."	"Maybe this happened."	"I'm sure this happened."
couldn't	might not may not	might may could	must

Таб. 1. *Uncertainty in modality*

Наступні таблиці покажуть нам декілька прикладів із застосуванням модальних дієслів та граматичних конструкцій для вираження невпевненості (Portner, 2009, с. 77):

tense	modal form	examples
past	modal + "have" + verb3	"Carol's not here. She must've taken the dog out for a walk" "Your dad couldn't have met Houdini. He's not old enough!"
present	modal + "be" + verb-ing	"Sales can't be going down! We've spent so much on advertising!" "We might be living in the weirdest period of history ever!"

Таб. 2. *Modal verbs in tenses [1]*

future	modal + verb1	"I don't know. We might not make enough money to stay open next year." "He's saying that AI might take over the world and make us slaves."
general time	modal + verb1	"You run 30 km before work? You must get up very early!" "Look at his hair! He can't be over 50 years old!"

Таб. 3. *Modal verbs in tenses [2]*

Попри модальність, для вираження невпевненості (або невизначеності) в англійській мові використовуються *хеджери* (інші назви: *хедж-маркери*, *прагматичні маркери*, *даунтонери*). **Хеджування** – це пом'якшувальне слово або конструкція, що використовується для зменшення впливу

висловлювання через такі обмеження на взаємодію між мовцем і адресатом як ввічливість, **пом'якшення**, уникання різних негативних проявів, а також зняття відповідальності з мовця (Portner, 2009, с. 77).

Термін “хеджування” увійшов в лінгвістику зі сфер економіки й страхування, де він широко застосовується. В економіці хеджуванням називають страхування ризиків, спрямоване на захист від різних негативних явищ (Portner, 2009, с. 78). За Дж. Лакоффом, хеджування – це використання в мові слів та зворотів, функція яких полягає в тому, щоб зробити поняття більш-менш **неясними**, розмитим (а в нашому випадку – зробити так, щоб у реченні була виражена невизначеність) (Lakoff, 1972, с. 183).

Для “пом'якшення” понять або ж вираження невизначеності, використовуються такі хеджери (Lakoff, 1972, с. 184):

- дієслова *to appear* та *to seem*, у таких конструкціях: *But also, it seems to me a perfect description of the whole of the industrial ideal* (Lawrence, 1928, с. 53); *And now, it appears they're firing warning of another* (Dickens, 1861, с. 17).
- слова *rather, largely, sort of, kind of, strictly speaking, etc.* Наприклад: *He had a sort of wild look in his eye* (Tartt, 1992, с. 463); *And Charles interrupted us at that rather unfortunate moment* (Tartt, 1992, с. 488); *There's something kind of Roman about it, all this regard he puts in his sister's honor* (Tartt, 1992, с. 488).

Для хеджування також широко використовується **пасивний стан** (Lakoff, 1972, с. 185), наприклад: *It is widely recognized that we live in an age that reads too much to be wise; It is believed that like the gods of the Greeks, he would be strong and fleet; It is known that you are not stronger – you are too much afraid of life – but you are better.*

Слід зазначити, що в англійській мові використання хедж-маркерів є нормою, частотність їх свідчить про їх важливу **прагматичну функцію**. Вони настільки вживані, що скоріше їх відсутність або вживання у заперечних конструкціях є показником **емфатичності висловлювання**.

Висновки до Розділу 2

Проаналізувавши теоретичні відомості щодо дієслів, модальних дієслів та їх ролі у позначенні «невизначеності» в англійській мові (включно з їх формальними відмінностями), ми зробили декілька висновків:

1. Для того щоб висловити невпевненість, сумніви, або невизначеність під час спілкування, комуніканти послуговуються засобами вираження невпевненості. Існує чотири основні способи виразити невпевненість англійською мовою: вставні конструкції; прислівники; модальні дієслова; звичайні дієслова.
2. Існує окремий ряд звичайних дієслів, які можна використати як маркер для вираження невизначеності. Але, фактично, ми можемо використати будь-яке звичайне дієслово, але вжити з ним в одному реченні один з прислівників, що виражає невизначеність (або невпевненість).
3. Модальні дієслова є простим, зручним і корисним способом вираження невпевненості (або невизначеності) в англійській мові. Ми можемо використовувати їх у будь-якому граматичному часі, підбираючи правильні граматичні конструкції.

Також ми визначили, що є ряд вставних конструкцій и таке поняття як *хеджинг* для вираження невизначеності в сучасній англійській мові.

РОЗДІЛ 3. СЕМАНТИЧНІ Й ПРАГМАТИЧНІ ОЗНАКИ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ «НЕВИЗНАЧЕНОСТІ» В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

3.1. Дієслова та їх роль у позначенні «невизначеності» в українській мові, їх формальні відмінності

Функціонально-семантичну категорію визначеності/невизначеності в українській мові можна інтерпретувати в широкому і вузькому сенсі. Але на відміну від англійської мови, лексико-граматичні засоби вираження невизначеності в українській мові зазвичай виступають не в дієслівному аспекті, а в аспектах іменників, прикметників, прислівників та числівників (Бевзенко, 2005, с. 167).

Якщо ж говорити про **синтаксичні засоби** вираження визначеності/невизначеності описані у таблиці (таб. 4), наведеній нижче (Бевзенко, 2005, с. 168):

Імпліцитні засоби вираження		
Мовний рівень	Визначеність	Невизначеність
Морфологічний	Вказівні та означувальні частки	Деякі модальні частки
Лексичний	Прикметники на позначення кольору, смаку, ознак за належністю, відносні; Прислівники із конкретно-ситуативним значенням.	Прислівники із ситуативно безвідносним значенням.
Синтаксичний	Темо-рематичний поділ; Інтонація; Логічний наголос; Позиція суб'єктно-об'єктного розташування.	Темо-рематичний поділ; Інтонація; Логічний наголос; Позиція об'єктно-суб'єктного розташування.
Текстовий	Анафоричність; Кореферентність; Лексичний повтос.	—

Таб. 4. Імпліцитні засоби вираження

На текстовому рівні категорія визначеності/невизначеності майже не досліджена. Є лише окремі роботи, присвячені аналізу її художніх функцій та особливостей реалізації, проте саме в межах тексту можна простежити такі актуалізатори визначеності/невизначеності як анафоричні елементи, кореферентність та лексичні повтори (Лабетова, 2016, с. 14).

Також, якщо ми говоримо про **модальність**, речення можуть ускладнюватися вставними і вставленими словами, словосполученнями і реченнями, які граматично не пов'язані з членами речення, хоч надають усьому реченню чи окремим його членам різних смислових відтінків, виражають додаткові повідомлення, уточнення тощо (Грищенко, 1975, с. 16).

Відсутність граматичного зв'язку з членами речення чи з реченням у цілому зумовлює віднесення вставних і вставлених конструкцій до “слів, що стоять поза граматичним зв'язком”, хоча дехто з граматистів обґрунтовує зв'язок цих слів із реченням (Грищенко, 1975, с. 16).

Вставними називаються слова, словосполучення й речення, які служать для вираження модальних значень чи оцінки висловленого: вірогідності чи ймовірності, упевненості (ствердження) чи сумніву, вказівки на те, кому належить висловлена думка (Загнітко, 1996, с. 211).

Вставленими називаються слова і речення, які служать для розкриття, пояснення смислового значення якогось із членів речення, уточнення його або доповнення новою інформацією (Загнітко, 1996, с. 211).

Вставні слова і словосполучення – це один з поширених засобів суб'єктивної модальності. Вставні слова і словосполучення не пов'язані узгодженням, керуванням чи приляганням, і тому не є членами або частинами речення. Вставні слова можна поділити за значенням на три розряди (Поляк, 2019, с. 19):

- 1) із значенням ставлення того, хто говорить, до тієї чи іншої думки;
- 2) із значенням адресата висловлювання;
- 3) із значенням відношення до попередньої чи наступної події.

Для вираження основних відтінків **суб'єктно-модального значення** – ймовірності, безсумнівності, гаданості, непевності – використовуються в основному модальні слова. Інші відтінки суб'єктно-модального значення передаються різними морфологічними формами – дієсловами, прислівниками, іменниками, прикметниками (Поляк, 2019, с. 20).

У наступному розділі ми спробуємо розібрати засоби вираження визначеності/невизначеності, розглядаючи саме модальні дієслова та вирази в сучасній українській мові.

3.2. Модальні слова, дієслова та вирази та їх значимість у позначенні “невизначеності” в українській мові

У сучасній українській мові безпосередній стосунок до засобів вираження лексико-граматичної модальності мають конструкції з модальними вставними компонентами – одним із поширених репрезентантів суб'єктивної модальності (Ткачук, 2003, с. 124).

Вказана категорія модальності, відображаючи оцінний аспект, об'єднує наступні значення (Ткачук, 2003, с. 124):

- **впевненості** (*безперечно, безумовно, дійсно, звичайно, звісно, справді, без сумніву, певна річ*):
 - *А він, безперечно, щось постеріг би, спіймав би якийсь погляд чи натяк* (Підмогильний, 1927, с. 52).
 - *Він, звісно, правду каже* (Павлюк, 2020, с. 67).
 - *На лівій — велика, справді здоровецька, лохина* (Павлюк, 2020, с. 101).
 - *Дійсно, коли він, ніби жартома, оголосив новину, вона розітнулася над Тамарою Василівною громовим ударом* (Підмогильний, 1927, с. 71).
- **непевності, можливості** (*бува, видається, здається, видно, ймовірно, мабуть, може*):
 - *На мить вона якось пришикла, і хлопець злякався, чи вона, бува, не зомліла* (Підмогильний, 1927, с. 71).

- У роті в неї була непідкурена цигарка, про яку, видно, забула (Павлюк, 2020, с. 225).
- Якщо це милиці для кривих письменників, то ноги ж, здається, у нас цілі (Підмогильний, 1927, с. 116).
- А Субота або приховує це від мене, або, може, сам нічого не знає (Павлюк, 2020, с. 242).
- **джерела повідомлення** (кажуть, мовляв, по-моєму, на мою думку):
 - Мовляв, треба позбавляти батьківських прав таких, як Гала (Павлюк, 2020, с. 200).
 - Кажуть, що життя — базар (Підмогильний, 1927, с. 59).
 - Точніше, в інші методи я не вірю — всі вони, по-моєму, давним-давно себе виснажили (Забужко, 2009, с. 23).
- **логічності** (виявляється, головне, загалом, зокрема, зрештою, навпаки, наприклад, нарешті, однак, отже, а отже, по-перше, по-друге, до речі, крім того, між іншим, з одного боку, з іншого боку):
 - Виявляється, все завжди мало подвійний сенс (Павлюк, 2020, с. 582).
 - Останній рядок спантеличив його — що то за аркуш друку і, головне, чи вийдуть його оповідання на "від трьох до шести" отих аркушів? (Підмогильний, 1927, с. 84).
 - Нову підлогу, між іншим, вдалося зробити винятково з тих матеріалів, що зберігалися тут-таки (Павлюк, 2020, с. 394).
 - Зрештою, коли вдуматися, то чому би мало бути інакше? (Забужко, 2009, с. 20).
- **емоційної оцінки** (на біду, нівроку, на диво, на жаль, на лихо, на радість, на сором, на щастя, як на гріх, як на зло, чого доброго):
 - На щастя, Дора таки замовкла (Павлюк, 2020, с. 373).
 - Воно було на диво жваве, кожен порух душі на ньому зразу ж позначався... (Підмогильний, 1927, с. 87).
 - Навіть ножа не взяла з собою, як на лихо (Багрянний, 1946, с. 43).

- **інтимізуючо-контактуюче значення** – іллокутивна модальність (*бач, бачте, вірите, даруйте, знаєш, знаєте, погодьтесь, припустімо, скажемо, відверто кажучи, даруйте на слові, прошу вас тощо*):
 - *Сьогодні у нас, бачте, як вийшло...* (Павлюк, 2020, с. 365).
 - *А знаєте, єсть такі, що купують і не читають* (Підмогильний, 1927, с. 45).
 - *Припустімо, вона хоче складати іспити до ВИШу, а вдома нема де готуватись із репетитором* (Підмогильний, 1927, с. 104).
 - *Бач, пантувати — це значить стріляти ізюбрів ради пантів, але лише самців, бо в жінок та дівчат роги не ростуть...* (Багрянний, 1946, с. 64).

В окремих випадках роль модальних модифікаторів виконують аналітичні синтаксичні морфеми типу *навряд чи, наче, неначе, ніби, нібито, чи не*. Вони підкреслюють невпевненість, можливість, імовірність, наприклад: “...*навряд чи захоче він прийняти брата твого, мого свояка*”, “– *Ви так наче деінде збираєтесь, – прогудів, як у дзвін, Микита Чугай*”; “*Цей теж учитель ніби...*”, “...*чи не краще переждати цю бурю десь у надійному затишку..*” (Малик, 2009, ст. 78).

Усі проаналізовані засоби вираження лексико-граматичної модальності підтверджують, що будь-яке граматичне значення в мові підтримують лексичні одиниці значення.

Висновки до Розділу 3

Провівши ретельний аналіз теоретичного фундаменту щодо дієслів, модальних дієслів та їх ролі у позначенні “невизначеності” в українській мові (включно з їх формальними відмінностями), ми зробили декілька висновків:

1. На відміну від англійської мови, лексико-граматичні засоби вираження невизначеності в українській мові, зазвичай, виступають не в дієслівному аспекті, а в аспектах іменників, прикметників, прислівників та числівників.

2. Модальність в українській мові виражається через ускладнення вставними словами, словосполученнями і реченнями, які граматично не пов'язані з членами речення.
3. Відсутність граматичного зв'язку з членами речення чи з реченням у цілому зумовлює віднесення вставних і вставлених конструкцій до “слів, що стоять поза граматичним зв'язком”, хоча дехто з граматистів обґрунтовує зв'язок цих слів із реченням. Звідси розуміємо значення вставних слів і виразів.
4. Вставні слова і словосполучення – це один з поширених засобів суб'єктивної модальності. Вставні слова і словосполучення не пов'язані узгодженням, керуванням чи приляганням, і тому не є членами або частинами речення.
5. Загалом, модальні слова в українській мові поділяються на наступні значення: впевненості; невпевненості, можливості; джерела повідомлення; логічності; емоційної оцінки; інтимізуючо-контактуюче значення – іллокутивна модальність.

Виходячи з цього, можна сказати, що відображення категорії модальності в українській мові суттєво відрізняється від тієї ж категорії в англійській мові.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Провівши дослідження на тему “Мовні засоби вираження “невизначеності” в сучасних англійській і українській мовах: їхні семантичні й прагматичні риси”, можна зробити висновок, що:

1. У випадках, коли комуніканти не мають повної впевненості або потрібно висловити невизначеність у повідомленні, в англійській мові, ми маємо кілька способів виразити це. Існують чотири основні методи вираження невизначеності в англійській мові: вставні конструкції, прислівники, модальні дієслова і звичайні дієслова. Один з цих способів також включає в себе використання модальних слів, які можуть містити модальні дієслова, такі як *can, could, may, might, should, would* та інші. Модальні слова можна класифікувати за їх значенням у наступні категорії: припущення (*supposedly*), ймовірність (*perhaps*), очікуваність (*should*), необхідність (*must*), можливість (*may, maybe*).
2. В англійській мові існує певний окремий ряд дієслів, які використовуються як показники невизначеності. Проте насправді, ми можемо використовувати будь-яке звичайне дієслово, додавши до нього прислівник, який виражає невизначеність (або невпевненість).
3. Також було визначено, що є ряд вставних конструкцій и таке поняття як хеджинг для вираження невизначеності в сучасній англійській мові.
4. Лексико-граматичні засоби вираження невизначеності в українській мові, на відміну від англійської, зазвичай, виступають не в дієслівному аспекті, а в аспектах іменників, прикметників, прислівників та числівників.
5. Модальність в українській мові виражається через ускладнення вставними і вставленими словами, словосполученнями і реченнями, які граматично не пов’язані з членами речення.
6. За значенням модальні слів в українській мові поділяються на такі групи: модальні слова зі значенням впевненості, невпевненості,

можливості, джерела повідомлення, логічності, емоційної оцінки інтимізуючо-контактуюче значення – іллокутивна модальність.

7. Питання категорійного статусу та місця невизначеності в сучасній українській мові є до кінця не з'ясованими, усе ж більшість дослідників вказують на наявність стійких та універсальних ознак цієї категорії в безартикульних мовах, зокрема і українській. Можливо, це пояснюється більшою мірою філософською основою наукового пізнання, ніж граматику, оскільки у філософському вченні визначеність є природним, ідеальним станом, проявом наявності, а невизначеність сприймається як відхилення чи порушення цього стану.

Незважаючи на суттєві розбіжності у структурі англійської та української мов, на основі порівняльного аналізу ми знайшли в них й певні спільні риси у вираженні категорії невизначеності.

РЕЗЮМЕ

Research on the topic “Linguistic means of expressing “uncertainty” in modern English and Ukrainian languages: their semantic and pragmatic characteristics.” The course paper consists of an introduction, three chapters, general conclusions and a list of references.

The first chapter “**Fundamental principles of the study of “uncertainty” in the message and linguistic means of its expression**” (“Фундаментальні засади дослідження “невизначеності” у повідомленні та мовних засобів її вираження”) is theoretical. It examines the main provisions of pragmatics and the concept of world perception, reveals the concept of a sentence as a communicative unit and its main features, and also defines the concept of the modality of a sentence (in particular, its objective and subjective components, their features and means of expression).

The second chapter “**Semantic and pragmatic features of means of expressing “uncertainty” in modern English**” (“Семантичні й прагматичні ознаки засобів вираження “невизначеності” в сучасній англійській”) is a practical study. It presents an analysis of the peculiarities of the expression of “uncertainty” in the verb and their formal differences in English.

In the third chapter, “**Semantic and pragmatic features of the means of expressing “uncertainty” in modern Ukrainian**” (“Семантичні й прагматичні ознаки засобів вираження “невизначеності” в сучасній українській”) is also a practical study. It presents an analysis of the peculiarities of the expression of “uncertainty” in the verb and their formal differences in the Ukrainian language.

Key words: *modality, epistemic words, uncertainty, functional-semantic category of uncertainty, category of indefinite.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бевзенко, С. П. (2005). Сучасна українська мова. Синтаксис: навч. посіб. Київ: Вища шк.
2. Вихованець, І. С. (1988). Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка.
3. Вихованець, І. С. (1993). Граматика української мови. Синтаксис: підручник. Київ: Либідь.
4. Голубовська, І. О. (2004). Етнічні особливості мовних картин світу. Київ: Логос.
5. Грищенко, А. П. (1975). Модальність і часова віднесеність як зовнішньо-синтаксичні ознаки речення. *Синтаксис словосполучення і простого речення*. Київ: Наук. думка.
6. Гуйванюк, Н. В. (2010). Комунікативна модальність в усно-розмовному дискурсі. *Лінгвістика*. № 3 (21). Ч. II.
7. Дем'яненко, Н. Б. (2013). Фразеологічні одиниці на позначення вольових рис характеру у польській, українській та російській мовах. *Мовні і концептуальні картини світу*.
8. Загнітко, А. П. (1996). Теоретична граматики української мови. Морфологія. Донецьк: ДонДУ.
9. Лабетова, В. (2016). Категорія визначеності/невизначеності у світлі функціонального підходу до вивчення мови. *Лінгвістичні студії*.
10. Плющ, М. Я. (1994). Сучасна українська літературна мова: підручник. Київ: Вища шк.
11. Поляк, І. (2019). Функційно-семантична категорія неозначеності в сучасній українській літературній мові: автореф. дис. канд. філол. наук. Луцьк.
12. Слинько, І. І. (1994). Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання: навч. посібник. Київ: Вища шк.
13. Ткачук, В. М. (2003). Категорія суб'єктивної модальності. Тернопіль: Підручники й посібники.

14. Чолкан, В. А. (2001). Речення з суб'єктивно-модальними формами в сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук. Івано-Франківськ.
15. Abbott, Barbara. (2001). "Definiteness and Identification in English" Selected papers from the 7th International Pragmatics Conference, vol. 2. International Pragmatics Association.
16. Dooley, J. (2013). Grammarway 4 with answers. Jenny Dooley, Virginia Evans. Express Publishing.
17. Foley, M. (2012). MyGrammarLab Advanced C1/C2. With key. Mark Foley, Diane Hall. Pearson Education Limited.
18. Hoyer, Leo. (1997). Adverbs and modality in English. London: Longman.
19. Huddleston, Rodney. (1976). Some theoretical issues in the description of the English verb.
20. Kratzer, A. (2012). Modals and conditionals. Oxford University Press.
21. Lakoff, G. (1976). Hedges: A study in meaning criteria and the logic of fuzzy concepts.
22. Nizhnik, L., & Galaidin, A. (2021). Modal verbs to express confidence and uncertainty. *Scientific Journal of Polonia University*, 40 (3).
23. Portner. (2009). Subjective vs. objective modality: What is the difference? In: Michael Fortescue, Peter Harder and Lars Kristoffersen, eds., *Layered structure and reference in a functional perspective*.
24. Palmer, F. R. (2001). *Mood and Modality*. Cambridge University Press.
25. Portner, C. (2009). *Modality*. Oxford University Press.
26. Verstraete, Jean-Christophe. (2000). Subjective vs objective modality in *Functional Grammar: Criteria, types, and unmarked options*. Presented at the 9th International Conference on Functional Grammar.
27. Watkins, M. (1991). *Practise Your Modal Verbs*. Mike Watkins. Longman.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

28. Багрянний, І. (1946). Тигролови. Априорі.
29. Забужко, О. (2009). Музей покинутих секретів. Комора.
30. Павлюк, І. (2020). Я бачу, вас цікавить п'ятьма. Видавництво Старого Лева.
31. Підмогильний, В. (1927). Місто. Фоліо.
32. Малик, В. (2009). Князь Ігос. Фоліо.
28. Dickens, Ch. (1861). Great Expectations. Penguin Books.
29. Lawrence, D. H. (1928). Lady Chatterley's Lover. Penguin Books.
30. Salinger, J. D. (1951). The Catcher in the Rye. Penguin Books.
31. Tartt, D. (1992). The Secret History: Penguin Books.